Miron Costin și epoca în care a trăit

Carmen OPRIȘOR

Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu
Lucian Blaga University of Sibiu
Personal e-mail: carmensimona.oprisor@ulbsibiu.ro

Miron Costin and his Epoch

Abstract: In the present article we pointed out the historical context in which our culture came into being. We also showed what social and cultural conditions of the Middle Ages influenced the evolution of our civilization. Miron Costin`s work, a Romanian historian from the 17th century, was imbued with literary features. He was educated in Poland and he became an important scholar. Costin was very concerned with writing a chronicle with a complex structure and with elaborate sentences. He created memorable human portraits in vivid colours, and his remarks upon history and human nature are still relevant to us today. He was also the first writer whose chronicle proved to be the work of a gifted memorialist.
Keywords: Miron Costin, history, chronicle, Romanian culture, Humanism, Polish influences.

Citation suggestion: Oprișor, Carmen. "Miron Costin și epoca în care a trăit". *Transilvania*, no. 10 (2021): 91-96. https://doi.org/10.51391/trva.2021.10.15.

Contextul istoric

Opera umaniștilor noștri rămâne de o covârșitoare importanță în primul rând pentru ideile pe care le susțin legate de începuturile noastre ca popor și de contextul în care s-a dezvoltat cultura română. În plus, înregistrăm o continuitate firească și o unitate în evoluția gândirii de la noi. Ideile transmise de umaniști au fost preluate și îmbogățite de reprezentanții iluminismului și, mai târziu, ele vor sta la baza elaborării programelor Revoluției de la 1848, ca dovadă a urmăririi statornice a acelorași deziderate de-a lungul istoriei.

Cultura noastră s-a închegat odată cu apariția statelor feudale. După cum afirma istoricul P.P. Panaitescu, elementele constitutive ale culturii noastre feudale au fost: „ortodoxia, cultura literară a slavonismului ca limbă bisericească și de stat, stilul bisericilor și al cetăților [care, n.n.] sunt identice la toți românii."[1] Explicația pe care pasionatul istoric ne-o oferă pentru a înțelege caracterul unitar al culturii române vizează următorul aspect: componentele culturale enumerate mai sus sunt definitorii pentru spiritualitatea românească, însă, peste toate acestea, „predomină, puternică și de nestrămutat, creația populară, cu splendida ei literatură orală, cu artele plastice și organizarea muncii, peste tot pământul locuit de români."[2]

Deși au locuit în trei provincii diferite, cultura și istoria românilor și-au menținut caracterul unitar. De exemplu, există evenimente care s-au petrecut simultan în cele trei teritorii românești. Printre acestea, Panaitescu amintește de înlocuirea slavonismului cu limba poporului, petrecută în secolul al XVI-lea, de transformarea monarhiei de tip feudal într-una de tip administrativ-centralizat, și de apariția gândirii și a scrisului umanist, în secolele XVI-XVII.

Dacă avem în vedere planul diacronic, nu trebuie să omitem să vorbim și despre *continuitatea* culturii noastre. Aceasta a constituit o problemă mult disputată de unii filologi și istorici străini care au servit, prin teoriile lor, diferitelor interese istorico-politice ale celor care urmăreau expansiuni teritoriale. Istoricii români au adus argumente solide și de bun simț prin care se demonstrează această continuitate: numeroasele necropole descoperite pretutindeni pe teritoriul României, ruinele unor vechi așezări și, mai ales, arta ceramică moștenită de la strămoșii noștri daci. Acest meșteșug a fost apoi intens dezvoltat și în epoca medievală, în care societatea românească era organizată în obștii sătești. De la astfel de „obștii țărănești", după cum le numea Nicolae Iorga, se trece la organizarea statului feudal, iar acest pas a presupus și unele modificări organizatorice. Panaitescu a combătut opinia lui Iorga conform căruia am fi avut doar „un stat țărănesc" în perioada medievală. Cel dintâi era de părere că forma noastră de organizare din vreme a fost cea a statului feudal, în care *au persistat*, însă, mai mult decât în alte părți, „forme de viață populară."[3]

Dacă D. Drăghicescu[4] identifica, în prima jumătate a secolului al XX-lea, trăsăturile noastre etnice, ținând cont atât de factorii istorico-geografici cât și și de cei ereditari, Panaitescu susține pragmatic că specificul românesc nu poate depinde decât de „adaptarea la împrejurări," el fiind rezultatul unui anumit „mod de viață materială", fără legătură cu factorii ereditari. De asemenea, dezvoltarea noastră s-a petrecut într-un context european mai

larg, când instituțiile feudale au fost comune mai multor țări, dar în care gradul de dezvoltate diferă de la un stat la celălalt, în funcție de nevoile sociale și de posibilitățile îndeplinirii lor. Organizarea statală și funcționarea unor instituții administrative de la noi a urmat modelul celor din Bizanț. Provinciile românești au întreținut legături permanente cu, odată, înfloritorul imperiu, iar contactul cu lumea bizantină s-a menținut prin mijlocirea slavilor de la sud de Dunăre. În legătură cu influențele pe care cultura română le-a resimțit în evoluția ei, trebuie să clarificăm un aspect de bază. Suntem un popor mic, a cărui istorie nu a putut decide evoluția altor comunități europene. Însă românii și-au dezvoltat cultura în condițiile mai mult sau mai puțin vitrege pe care le-au trăit, având la temelie vechile culturi antice, latină și greacă.

> „Când vorbim de influența altor popoare asupra poporului român trebuie, firește, să renunțăm la prejudecata că acceptând ideea influenței, punem poporul influențat, în cazul în speță *poporul nostru*, într-o situație de inferioritate. Nu există popor care doar să primească, așa cum nu există popor care doar să ofere (...) În fond, nu e niciun popor care să nu fi împrumutat de la altele."[5]

Această constatare a lui Petre Anghel a fost prilejuită de reflecțiile pe care Garabet Ibrăileanu le-a scris în studiul său, *Spiritul critic în cultura românească*, în care deplânge cum un popor înzestrat ca al nostru nu a avut norocul de a participa la edificarea marii civilizații europene. „Vina" ar aparține condițiilor istorice, datorită cărora românii și-au pierdut moștenirea culturală și au înfruntat năvălitorii care au venit peste ei. Astfel, timp îndelungat, românii s-au luptat pentru supraviețuire. Existența lor s-a redus la activitățile care le asigurau nevoile minime și păstoritul a fost ocupația de bază. Pe tărâm spiritual, „cultura minoră", după cum o numea Blaga, s-a prelungit până târziu. În tot acest timp, civilizațiile occidentale au progresat, s-au îmbogățit material și au produs și opere valoroase de „cultură majoră."

Multă vreme a circulat ideea potrivit căreia regresul economic și dezvoltarea târzie a unor instituții care, în Apus, au condus la modernizarea altor popoare, se datorau așezării noastre geografice, care a făcut să fim noi „zidul" de care s-au lovit invadatorii.

Manuela Tănăsescu nuanțează ideea și apreciază că *stagnarea* noastră a început după retragerea romanilor din Dacia. Atunci, consecința a fost că populația autohtonă a pierdut nu numai aparatul administrativ, ci și sprijinul armatei. Cele două structuri erau vitale în organizarea vieții comunităților și ar fi asigurat înflorirea lor. Fără sprijin armat și fără o structură administrativă bine pusă la punct, viața locuitorilor a continuat să se desfășoare în interiorul unor forme de organizare ușor de aprovizionat și de apărat, cum au fost satele. Așa se explică de ce orașele au apărut mult mai târziu decât la alte neamuri și de ce obștiile țărănești a persistat vreme îndelungată.

Istoricii ne vorbesc despre numeroase legături dintre populația care deja locuia pe aceste teritorii și cei care au venit și, fie au rămas aici, precum slavii, fie și-au continuat drumul către apusul Europei, cum a fost cazul celților. În bazinul Dunării „se succed mai multe decoruri politice (Gothia, Hunia, Gepidia, Avaria), toate așezându-se peste o populație stabilă."[6]

Înfruntarea mai multor valuri de migratori a avut și părțile ei bune, în sensul că s-au produs schimburi materiale și spirituale între populația băștinașă și cea nou-venită, românii asimilând elementele alogene.

***

Putem aminti de o reluare, peste timp, a influențelor pe care le-am primit, mai întâi, de la culturile antice. Influenta grecească a fost semnalată încă de pe vremea tracilor. Nu este vorba doar de schimburile comerciale, ci mai ales de interferențele elementelor mitologice. Cucerirea romană ne-a îmbogățit mult pe plan spiritual, însă ea a fost privită de unii comentatori drept un proces în urma căruia „un popor foarte vechi s-a modificat prin înrâurirea altuia mai nou."[7]

În secolul al XVII-lea și, mai apoi, în veacul următor, cultura greacă va exercita iarăși o influență considerabilă, motivată de apartenența noastră la ritul ortodox. Influența slavă s-a manifestat la început în contextul în care românii și-au menținut contactele cu Bizanțul și când limba oficială și de cult a devenit slavona, din rațiuni ușor de înțeles. În perioada medievală, cele dintâi traduceri românești s-au făcut „din medioslava de redacție bulgară, după 1519, sub influența luteranismului", după cum preciza Petre Anghel. Observăm cum, sub presiunea transformărilor religioase care s-au petrecut în Europa, românii au înțeles să-și apere unitatea credinței prin introducerea în biserici a limbii pe care o înțelegeau toți, româna devenind astfel limba în care se țineau predicile. Tipărirea cărților de cult în limba română a impulsionat și dezvoltarea culturii, prin mlădierea limbii noastre pe tiparele scrisului.

Într-un atare context, diaconul Coresi explică motivul pentru care a socotit necesară tipărirea *Psaltirii* în limba română: poporul se cuvine *să înțeleagă* cuvântul lui Dumnezeu, deoarece numai așa oamenii vor putea pătrunde însemnătatea acestuia. De aceea, Biblia „a constituit pentru literatura română piatra de temelie a gândirii", ea a fost „nucleul în jurul căruia s-a centralizat spiritualitatea noastră. A fost cartea la care au apelat cărturarii românii de îndată ce statele românești au avut acces la această zestre a umanității."[8]

Vom arăta în cele de mai jos modul în care cultura română a evoluat în perioada medievală. Alexandru Duțu, un rafinat istoric, preocupat de studiul civilizației române în ansamblul ei, arăta că nici *stagnarea*, nici *înapoierea*, etichete prea comode aplicate de unii, nu caracterizează mersul societății noastre, chiar și atunci când ne-am aflat sub regimuri opresive. Cărțile sale ne oferă o perspectivă complexă și comprehensivă asupra fenomenelor culturale din întreaga Europă, pe care el le-a pus în legătură cu schimbarea mentalității popoarelor. Cultura, consideră gânditorul român, reprezintă forma prin care o civilizație răspunde unor probleme apărute în condiții diferite de existență. Prin cultură nu se înțelege numai „totalitatea operelor strânse în muzee, în biblioteci sau în centre de spectacol, ci *viziunea despre lume și despre om* (s.n.) care alimentează gândirea și fapta, și deci opera artistică."[9]

Istoricul, pătrunzând în *structurile mentale* ale societății pe care o studiază, va găsi informațiile veridice și necesare care îi

indică felul organizării vieții intelectuale ale unei comunități dintr-o anumită perioadă. În ceea ce privește dezvoltarea artelor în sud-estul Europei și în Principatele Române, în secolele XVI-XVIII, Duțu remarcă existența unei legături între scris și limbajul figurativ, vizibilă prin aceea că numeroase texte sunt ilustrate cu miniaturi și gravuri: „cele două mijloace de expresie se influențează reciproc, dar ele alternează de-a lungul timpului în funcție de orientarea capacităților umane: limbajul figurativ predomină în epocile în care efortul spre sinteză prevalează, în timp ce scrisul se afirmă în epocile de ecloziune ale demersului analitic."[10] Așa se explică de ce pictura a fost mai răspândită în partea noastră de lume, deoarece această artă reprezenta o expresie de sinteză, cu un grad ridicat de adresabilitate, prin care ni se înfățișa destinul uman într-un anumit moment al istoriei.

În Principate, vreme îndelungată, Biserica (și aici vorbim și de mănăstiri) a rămas singura instituție producătoare de cultură, iar rolul ei nu s-a diminuat decât atunci când condițiile sociale au permis apariția altor instituții cu caracter laic, cum ar fi școli, biblioteci, așezăminte de cultură. Abia din secolul al XVI-lea, cultura scrisă cunoaște o răspândire mai mare și, până în secolul al XVIII-lea, literatura și-a menținut caracterul sapiențial. Textele cele mai des întâlnite erau cele care conțineau pilde de viață, apoi se dezvoltă literatura cu caracter istoric, născută, cum am văzut, din preocuparea autorilor ei de a reconstitui destinul neamului lor prin veacuri. Literatura epistolară a circulat în mediile politice, diplomatice și administrative, iar literatura de delectare s-a întemeiat la început, la noi, pe cărțile populare, care satisfăceau nevoile publicului din vreme de a cunoaște modele umane și învățături ale altor neamuri, sau pur și simplu de a se desfăta cu ceea ce le oferea universul ficțiunii.

Interesantă este remarca pe care Alexandru Duțu o face atunci când ia în discuție rolul pe care l-au jucat în cultura noastră umaniștii. Ureche și Costin ne-au lăsat istorii culte, superioare cronografelor. Ei au fost impulsionați de redescoperirea modelelor Antichității, dar, mai mult decât atât, au încercat să trezească în noi mândria că aparținem latinității și că trebuie să ne afirmăm identitatea națională. Și operele cronicarilor conțin maxime, proverbe sau pilde biblice, dovadă a faptului că literatura sapiențială încă era gustată.

Până în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, cărțile care apăreau la noi aveau o funcție socială precisă, anume de „a edifica, de a prezenta destinul umanității" și „de a permite însușirea scrisului pentru îndatoriri legate de cancelarie."[11]

Tot în secolul al XVI-lea, s-a înregistrat un mare progres în planul dezvoltării noastre culturale și el a fost marcat de înființarea și de proliferarea tipografiilor. În aceste centre, între care amintim Sibiul și Brașovul, se scoteau la lumină multe cărți, deși, arată Alexandru Duțu, existau multe dificultăți, cum erau asuprirea economică imperială sau frecvența conflictelor armate. Tipărirea de cărți „a asigurat scrisului o evoluție organică, necunoscută societăților sud-est europene", după cum preciza istoricul. Numărul mare de tipografii a facilitat răspândirea cărților și a cunoașterii în rândul unor pături sociale mai largi. Astfel, opera lui Dimitrie Cantemir a ajuns să fie cunoscută la Blaj, iar cea a lui Miron Costin a fost răspândită în Țara Românească și în Transilvania.

Relațiile româno-polone în secolele al XVI-lea și al XVII-lea

Secolele al XVI-lea și al XVII-lea au reprezentat momente de cotitură în evoluția noastră culturală. Acum se produc primele deschideri către cultura occidentală, iar ulterior se vor resimți mai puternic influențele din partea culturii grecești. În Moldova secolului al XVI-lea, legăturile strânse cu nobilimea polonă au condus la dezvoltarea noastră culturală. Mai întâi s-au format relații de prietenie și chiar legături de familie între boierii moldoveni și cei poloni. Membrii marilor familii moldovene, precum Movilă, Stroici, Ureche sau Costin își desăvârșesc educația la colegiile iezuite din Polonia. În cronica sa, Grigore Ureche îi elogiază pe leși pentru că ei prețuiau știința de carte și îi admirau pe cei învățați.

Relațiile moldo-polone se intensifică în secolul al XVII-lea. Boierii români primesc refugiu în Polonia, atunci când erau persecutați în țara lor, activează ca arendași de moșii acolo și, ne spune P.P. Panaitescu, unii dintre ei vor dobândi și „dreptul de indigenat", drept acordat destul de rar pe acea vreme. Printre aceștia se numărau cei din familia Movilă, Luca și Simion Stroici și Nistor Ureche. Istoricul P.P. Panaitescu a subliniat rolul cultural de seamă pe care l-au avut Movileștii și urmașii lor, precum și Grigore Ureche, întemeietorul istoriografiei de al noi, după modelul scrierilor polone.

Au fost chemați călugării iezuiți să întemeieze misiuni în Moldova, iar în capitala provinciei aceștia au pus bazele Școlii de la Iași. Sub influența iezuiților se produce „occidentalizarea ortodoxiei"[12], întrucât înrâuririle culturii polone au avut o influență catalitică asupra celei românești. Cele mai multe surse pe care le folosesc cronicarii noștri au fost de origine polonă, țară a cărei înflorire culturală atinsese o culme în secolul al XVI-lea. Sub domnia lui Sigismund I (1508-1548) a avut loc Renașterea polonă, când respectul și interesul pentru valorile culturii antice erau foarte ridicate. Umanismul și Reforma erau două curente care dominau societatea polonă a acelor timpuri și, tot atunci, mulți oameni de cultură și negustori italieni veniseră în Polonia. Jan Kochanowski a fost un mare învățat ale cărui scrieri au fost urmate și de cărturarii moldoveni. Destul este să amintim de Dosoftei, care a scris *Viețile sfinților* și *Psaltirea*, având cunoștință de opera renumitului scriitorul polon. În aceste două secole, Polonia a păstrat mereu relații apropiate cu Moldova și interesul polonezilor a fost acela de a răspândi cultura și limba latină dincolo de granițele lor.

La Lemberg, la Camenița și la Bar au funcționat colegii iezuite în care au studiat învățații români Grigore Ureche și Miron Costin. În Lemberg a existat și o *Școală a frăției ortodoxe*, întemeiată în 1556 și reorganizată în 1587, pe unde a trecut și Grigore Ureche. Mai multe școli latine au fost înființate de iezuiții aduși în țară de domnitorul Petru Șchiopul. Istoricul P.P. Panaitescu consemnează faptul că acestor călugări li se părea că în Moldova „lipsea cultura", ei venind dintr-o țară în care știința de carte era foarte răspândită în rândul mai multor pături sociale.

Ceea ce nu știau iezuiții era că și la noi, este adevărat, doar în mănăstiri, se desfășura o activitate culturală intensă. Se realizau cărți, atât noi cât și copii manuscrise în slavonă și tot în mănăstirile din Moldova s-a dezvoltat un stil grafic deosebit, renumit în Europa de atunci. Cele dintâi școli au apărut pe

lângă mănăstiri, iar cărțile care se realizau acolo erau adevărate opere de artă datorită calității miniaturilor și a caligrafiei. Andrei Eșanu[13] pomenește de acel stil propriu al călugărilor moldoveni, care necesita o pregătire serioasă și de lungă durată, stil numit „izvod moldovenesc". Unul dintre cei mai iscusiți copiști artizani de la Mănăstirea Neamț a fost Gavriil, fiul lui Uric, a cărui faimă a trecut dincolo de hotarele Moldovei.

Ceea ce era regretabil era că, în Moldova, accesul la carte era foarte restrâns, iar cei care cunoșteau slovele erau foarte puțini și făceau parte din rândul boierimii și a clerului. Însă românii se arătau dornici de învățătură și mulți dintre cei școliți în Polonia au devenit cărturari de seamă, fapt ce a prilejuit admirația secretarului lui Sobieski, Dupont, care afirma despre moldoveni și munteni că: „în afară de țara lor, dacă găsesc cine să-i instruiască, izbutesc foarte bine în toate științele."[14]

Umanismul ca trăsătură a scrisului costinian

Miron Costin a fost unul dintre cei mai străluciți umaniști români, cu o vastă cultură. Scrierile sale acoperă mai multe domenii: de la istorie la literatură și traducere. Operele sale impresionează și prin profunzimea gândirii lui filosofice, prin bogăția și acuratețea datelor care privesc etnografia, geografia și limba poporului român. Toți marii noștri umaniști au fost conștienți de valoarea pe care o deține cuvântul scris. Un elogiu al „scrisorii", adică a documentului, îl aflăm în cartea sa, *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor.* „Scrisoarea" se constituie ca o sursă de memorie vie a unui neam, pentru că înmagazinează informații care transmit viitorimii date fundamentale despre devenirea unui popor: „Lăsat-au puternicul Dumnezeu iscusită oglindă minții omenești, scrisoarea, dintru care, dacă va nevoi omul, cele trecute, cu multe vremi, le va putea ști și oblici".[15] Bun cunoscător al istoriei și al literaturii universale, Miron Costin ne convinge cum evenimentele petrecute în vechime le-au transmis urmașilor pilde de învățătură, întrucât ele au fost consemnate de oameni cu dragoste de învățătură, iubitori ai neamului lor:

> „Să nu pomenim pe marile Moisi, carile după 2400 de ani au scris letopisețul de zidirea lumii, că acela au avut pre însuși Dumnezeu dascăl, rostu cătră rost. Omir în 250 de ani au scris după risipa Troadii războaiele lui Achilaeus; Plutarh în 400 de ani au scris viiața și faptile vestitului împăratu în lume, a lui Alexandru Machidon; Titus Livius, cursul a toată împărăția Râmului în 700 de ani și mai bine au scrisu după urzitul Râmului și alți mulți istorici, cercându de amăruntu scrisorile, cursul a multe veacuri cu osârdie și cu multă osteneală au scos lumii în vedere istorii."[16]

Scrierile pe care le-am moștenit de la Costin și în care consemnează cursul anilor de la cel dintâi descălecat sunt, toate, motivate de imboldul cărturarului de a nu-și lăsa neamul cufundat în negura uitării. Orice carte de istorie a unei nații, consideră umaniștii, se cuvine să aducă lumină asupra începuturilor acesteia, pentru a ne putea da seama mai bine de propria identitate și de rolul pe care îl îndeplinim pe pământ. Costin și, la fel ca el, predecesorul său, Grigore Ureche, sunt conștienți de efortul pe care trebuie să îl depună pentru aflarea adevărului, dar și de greutățile pe care le au de întâmpinat într-un astfel de demers. Cu toate acestea, amândoi s-au *osârdit* pentru a realiza acest lucru. Costin se arată mândru de munca înaintașului său și continuă să scrie *Letopisețul Țării Moldovei* de acolo de unde îl lăsase Grigore Ureche. Biruința „gândului bun" care îl îndemnase să nu capituleze în fața unui solicitant efort, în condiții istorice tulburi, ne ilustrează portretul spiritual al unui rafinat cărturar al acelor vremuri.

„Intelectualul acestui secol, (al XVII-lea, n.n.) fie că era cronicar, poet, autor de cărți de legi, orator sau simplu traducător, își asumase discret răspunderea morală a afirmării problemelor și fondului sufletesc specifice cristalizate în decurs de aproape două milenii de istorie consemnată spectaculos în matca unei geografii de răscruce."[17]

***

Miron Costin a fost cronicarul a cărui operă reflectă cel mai bine ideile umaniste. Cultura pe care o dobândește în colegiile iezuite polone se grefează pe o personalitate puternică și pe o inteligență ascuțită. De aceea el nu a rămas un simplu traducător sau imitator al modelelor polone, ci a creat o operă istorică și literară impregnată de atitudini și cugetări personale, care îi definesc universul de gândire. Epoca în care Costin și-a desfășurat activitatea a reprezentat momentul de vârf al influențelor polone asupra politicii și asupra culturii românești din Moldova. El a fost cel mai important susținător al taberei polonilor, având numeroase legături de prietenie cu mulți nobili poloni, precum Isac Balica, Marcu Matczynski, Ioan Gninski, oameni cu rang înalt și care au jucat un rol de seamă în politica vremii.

> „Ca patriot român el vede salvarea neamului său în ajutorul polon, ca învățător al Românilor, ca unul ce deschidea tainele trecutului lor și ale culturii, o face sub influența școlii polone și urmând modelele literaturii polone. Rămâne totuși o personalitate independentă, puternică și pasionată în care răsună glasul pământului moldovenesc."[18]

Studiind în Polonia, Costin a aprofundat cultura antichității pe care o va îndrăgi într-atât încât în versurile poemului său de meditație filosofică, *Viața lumii*, recunoaștem influențe din Horațiu și Ovidiu. Invocarea zeităților din mitologia greco-latină dovedește că avea lecturi bogate din această literatură. Influența horațiană o identificăm în modul prin care poetul Costin percepe trecerea timpului.

Istoricul P.P. Panaitescu opina că există un câștig imens din influența pe care cultura polonă a exercitat-o asupra sa: „cel mai mare rezultat al atingerii lui Miron Costin cu mediul cultural polon" a fost că sub influența acestei culturi a lui i s-a revelat „conștiința romanității neamului nostru care-l va face să trateze împreună istoria Moldovei și a Țării Românești."[19]

În acest fel se explică natura catalitică a influenței polone, concretizată și în paginile de cronică ale lui Costin. Costin ne-a lăsat o scriere cu caracter *memorialistic,* iar Panaitescu a fost printre primii comentatori care au subliniat aceasta. Mare parte dintre evenimente sunt relatate din perspectiva celui care le-a cunoscut direct, iar despre altele a primit informații de la prieteni

apropiați. Noutatea o semnalăm în ceea ce privește perspectiva pe care ne-o dezvăluie asupra istoriei, dar și în ceea ce privește redactarea letopisețului. El nu se limitează la simple traduceri. Grigore Ureche, în schimb, a tradus mult din cronica lui Bielski, însă cantitatea de informații pe care o avem în letopisețul acestuia este mult mai mare, de peste 200 de ani și, în multe situații, sursele de informare de care a dispus au fost insuficiente.

Propriile amintiri sunt completate la Costin de sursele orale, iar apoi faptele sunt comentate de un om a cărui viziune asupra istoriei acestei părți de lume este bine formată. Dacă descoperă informații eronate în cronica polonă, Costin nu ezită să le corecteze. De pildă, Otwinowski și Piasecki scriau că, în lupta de pe Argeș, cel care comanda oastea ar fi fost Ioan Potocki. Costin, care cunoștea situația, precizează că Simion Vodă era conducătorul armatei.

Cronica lui Paul Piasecki este o sursă frecvent citată de Miron Costin. Un mare om de cultură, a cărui operă a cunoscut mult succes în epocă, Piasecki a lăsat o istorie a Europei de la 1587 la 1638, carte pe care, la rândul lui, și-a întemeiat-o pe baza informațiilor preluate de la un alt istoric polon, Hejdenstein. Costin a aflat de la Piasecki informații despre lupta lui Ieremia cu Ștefan Răzvan, despre războaiele lui Mihai Viteazul cu turcii, despre pregătirile pe care le-au făcut polonii atunci când l-au înfruntat pe Mihai. În cronica lui Costin, sunt scrise alte cifre în ceea ce privește numărul de combatanți. Atunci când descrie domnia lui Ștefan Tomșa, cronicarul combină informațiile din sursa polonă cu cele care-i parvin pe cale orală. Alte evenimente pe care le găsește la Piasecki se referă la expediția lui Zolkiewski la Țuțora, la bătălia de la Hotin, la răscoalele cazacilor și ale tătarilor din Bugeac, asupra cărora ne prezintă și date noi.

Despre înfruntarea dintre Mihai Viteazul și oastea lui Simion Movilă au mai scris și polonii Jarosz Otwinowski și Al. Guagnin. Samuel Twardowski era la acea vreme un foarte cunoscut poet și din poemele sale epice Costin adună informații despre războaiele pe care Ioan Cazimir le-a purtat cu cazacii, cu tătarii, cu suedezii și cu ungurii. Aceste poeme epice, foarte gustate în epocă, i-au slujit lui Costin ca model pentru creațiile în versuri pe care le-a creat el însuși. *Viața lumii* este un poem care conține versuri de 13 silabe și, pe lângă corpul propriu-zis de versuri, el ne oferă și două texte introductive prin care aduce câteva lămuriri cititorului român despre ce înseamnă poezia și de ce s-ar cuveni ca limba noastră să se îmbogățească cu acest fel de scrieri. Poemul *Viața lumii* rămâne original prin atitudinea melancolică a scriitorului privind soarta omului în lume și prin rafinamentul stilistic.

Miron Costin a fost un rafinat om de cultură și un scriitor original. A avut o minte pătrunzătoare și o capacitate de interpretare unică în cultura noastră. Indiferent de modelele pe care le-a urmat, opera lui dezvăluie o viziune unitară, adânc personală.

Opera lui Miron Costin, o creație cu intenționalitate artistică

Am evidențiat până acum calitățile omului de cultură Miron Costin, erudiția lui, dragostea cu care s-a apropiat de cărți a căror învățătură l-a îndemnat să se apuce el însuși de scris, pentru a transmite o cât de mică experiență de viață urmașilor săi. Numai că, spre deosebire de Ureche, care a fost un deschizător de drumuri, Costin are nu numai talent de povestitor, ci este înclinat spre problematizare, spre digresiune și spre inserarea de amănunte captivante, care îl delectează pe cititor și dau măsura talentului său narativ. Pe cât de concisă este cronica lui Ureche, din motive ușor de înțeles, pe atât de încărcată de detalii este cea a lui Miron Costin.

Eugen Negrici, în ampla sa lucrare critică închinată celor doi cronicari, Grigore Ureche și Miron Costin, identifică particularitățile scriiturii costiniene, recunoscându-i meritele artistice. Despre bogăția de idei și despre farmecul narațiunii sale au mai scris Mircea Scarlat, Nicolae Manolescu, Dan Horia Mazilu, Manuela Tănăsescu și alți istorici literari, impresionați de calitățile literare ale acestei cronici.

Negrici dezvăluie caracterul elaborat al scrisului cronicarului care manifestă o „plăcere adesea eufonică a frazelor largi, cu impulsurile studiate, crescute pe scheletul unor vaste comparații sau paralele, creații ale retorului...”.[20] Criticul surprinde caracterul participativ al scriitorului la evenimentele evocate, afecțiunea sau aversiunea cu care îi privește pe cei pe care îi înfățișează în cuprinsul letopisețului său. Naratorul exercită o prezență „tiranică”, el alege, judecă, aprobă sau condamnă faptele oamenilor, este „un pictor al mișcării și al vieții atât de pasionat, de o egală intensitate a culorilor”, ceea ce ne îndreptățește să vedem în creația lui „compoziție, sistematizare și artă.”[21] Distingem în pasajele în care patetismul atinge cote ridicate, acel fior al omului cutremurat de răutățile lumii și de ambițiile unora, pentru care înțelege că, până la urmă, există o plată greu de suportat. Resimțim aici sentențiozitatea tonului cronicarului care amendează pornirile expansioniste ale lui Mihai Viteazul. În spiritul cuvântului biblic, Costin anticipează tragicul sfârșit al domnitorului, într-un splendid fragment în care se revarsă erudiția lui umanistă:

„O, nesățioasă hirea domnilor spre lățire și avuție oarbă! Pre cât să mai adaoge, pre atâta râhnește. Poftile a domnilor și a împăraților n-au hotar. Având multu, cum n-ari avea nemică le pare. Pre câtu îi dă Dumnedzău, nu să satură. Având domnie, cinste și mai mari, și mai late țări poftescu. Având țară, și țara altuia a cuprinde cască și așea lăcomindu la altuia, sosescu de pierdu și al său. Multe împărății în lume, vrându să ia alte țări, s-au stânsu pre sine. Așea s-au stânsu împărățiia lui Darie-împăratu de Alexandru Machidon, vrându să supuie Țările Grecești și toată Machidoniia, Darie au stânsu împărățiia sa, de au căzdutu pre mânule lui Alexandru Machidon. Așea împărățiia Cartaghinii, vrându să supuie Râmul, au căzdutu la robiia Râmlenilor. Așea Piru împăratu, vrându să ia Italiia, au pierdut țările sale. Așea și Mihaiu-Vodă, vrându să hie crai la unguri, au pierdutu și domniia Țării Muntenești.”

Interesant este să vedem cum mersul istoriei i-a servit cronicarului în a demonstra adevărul pildelor Bibliei. La nivelul construcției narative, cronicarul a moștenit din tradiția iudaică felul de a descrie scene vii, în care personajele par „să respire unele în fața celorlalte”, după cum arată Eugen Negrici. Una dintre cele mai izbutite scene este aceea în care ne este prezentat domnitorul Ștefan Tomșa răspândind teroare în grupul de boieri care-i stăteau dinainte. Criticul o numește o „ecuație dramatică tipic medievală”, întrucât ni se înfățișează aici o dispunere

scenică bine gândită, din care se desprinde tragismul resimțit de cei asupra cărora se putea oricând abate mânia lui Tomșa. Vedem mai întâi „grupul mut al boierimii" care asistă la „dialogul degajat al domnului cu slujitorul său sinistru,"[22] care nu era altcineva decât călăul. Domnul râdea și îi dăruia bani acestuia pentru că îl amuza replica: *„S-au îngrășat, Doamne, herbecii, buni sunt de giunghiat*!"

Calitățile literare ale acestei „anecdote dramatizate" (așa cum o denumește Negrici) sunt de necontestat. Observăm cum, la Costin, expresia aforistică, erudiția umanistă și umorul negru, grefat pe sensibilitatea barocă a cărturarului, întăresc dovada că opera lui a depășit cu mult granițele documentului istoric. Textul său reprezintă o operă literară în sensul deplin al cuvântului.

Note:

1. P.P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești* (București: Editura științifică, 1969), 12.
2. Ibid., 12-13.
3. Ibid., 13.
4. D. Drăghicescu, *Psihologia poporului român* (București: Editura Garamond, 2004). Drăghicescu susținea, că, pentru determinarea obiectivă a trăsăturilor poporului român, trei sunt factorii de care trebuie să ținem cont: de *moștenirea* primită de la înaintașii noștri, daci și romani, de condițiile *istorice* și *geografice* de la noi și de *mărturiile* pe care le avem de la călătorii străini care au trecut pe aceste meleaguri. În opinia sa, condițiile istorice și geografice au condus la „pierderea" sau la „slăbirea" unor însușiri deja dobândite, idee cu care nu putem fi în totalitate de acord.
5. Petre Anghel, *Comunicare interculturală. Influența literaturii sapiențiale asupra literaturii române* (București: Editura Cartea românească, 2003), 18.
6. Ion Bulei, *O istorie a românilor*. Ed. a III-a, revăzută (București: Editura Melonia, 2007), 25.
7. Petre Anghel, *Comunicare*, 19.
8. Ibid., 26.
9. Alexandru Duțu, *Cultura română în civilizația europeană modernă* (București: Editura Minerva, 1978), 7.
10. Ibid., 9.
11. Ibid., 14.
12. P.P. Panaitescu, „Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin", în *Memoriile secțiunii istorice*, Seria III, Tomul IV, Mem. 4 (București: Editura Cultura Națională, 1925), 8.
13. Pentru mai multe detalii despre activitatea culturală a mănăstirilor românești din perioada medievală, recomandăm cartea lui Andrei Eșanu, *Contribuții la Istoria culturii românești. Moldova medievală* (București: Editura Fundației Culturale Române, 1997).
14. Ibid., 17
15. Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei. De neamul moldovenilor*, prefață de Elvira Sorohan (Iași: Editura Junimea, 1984), 240.
16. Ibid.
17. Elvira Sorohan, „Prefață", în Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei. De neamul moldovenilor* (Iași: Editura Junimea, 1984), v.
18. P.P. Panaitescu, „Influența polonă", 133.
19. Ibid., 129.
20. Eugen Negrici, *Narațiunea în cronicile lui Gr. Ureche și Miron Costin* (București: Editura Minerva, 1972), 184.
21. Ibid., 151.
22. Ibid., 171-172.

Bibliography:

Anghel, Petre. *Comunicare interculturală. Influența literaturii sapiențiale asupra literaturii române* [Intercultural Communication: The influence of the Sapient Literature on Romanian Literature]. Bucharest: Cartea Românească, 2003.

Bulei, Ion. *O istorie a românilor* [A history of the Romanians], 3rd edition. Bucharest: Editura Melonia, 2007.

Costin, Miron. *Letopisețul Țării Moldovei. De Neamul Moldovenilor* [The Chronicle of the Country of Moldova: About the Moldavians], preface by Elvira Sorohan. Iași: Editura Junimea, 1984.

Drăghicescu, D. *Psihologia poporului român* [The Psychology of the Romanian People]. Bucharest: Editura Garamond, 2004.

Duțu, Alexandru. *Cultura română și civilizația europeană modernă* [The Romanian Culture and the Modern European Civilization]. Bucharest: Editura Minerva, 1978.

Eșanu, Andrei. *Contribuții la Istoria culturii românești. Moldova medievală*. [Contributions to the History of the Romanian culture: Medieval Moldova]. Bucharest: Editura Fundației Culturale Române, 1997.

Manolescu, Nicolae. *Istoria critică a literaturii române* [The Critical History of Romanian Literature], vol. I. Bucharest: Editura Minerva, 1990.

Negrici, Eugen. *Narațiunea în cronicile lui Gr. Ureche și Miron Costin* [The Narrative in the Chronicles of Gr. Ureche and Miron Costin]. Bucharest: Editura Minerva, 1972.

Panaitescu, P.P. *Introducere la istoria culturii românești* [Introduction to the History of the Romanian Culture]. Bucharest: Editura științifică, 1969.

Panaitescu, P.P. "Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin" [The Polish influence in the work and personalities of Grigore Ureche and Miron Costin]. In *Memoriile secțiunii istorice* (Bucharest: Editura Cultura Națională, 1925).

Scarlat, Mircea. *Introducere în opera lui Miron Costin* [Introduction to Miron Costin's Work]. Bucharest: Editura Minerva, 1972.

Sorohan, Elvira. "Prefață." In Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei. De Neamul Moldovenilor.* [The Chronicle of the Country of Moldova. About the Moldavians]. Iași: Editura Junimea, 1984.

Tănăsescu, Manuela. *O istorie a literaturii române*. [A History of Romanian Literature: Part I]. Partea I. București, Editura Saeculum I.O., 2009.

Zaciu, Mircea, Marian Papahagi, and Aurel Sasu, eds. *Dicționarul scriitorilor români* [The Dictionary of Romanian Writers]. Bucharest: Editura Albatros, 1995, 1998, 2001, 2002.